

“FUTUVVATNOMAYI SULTONIY” ASARIDAGI AXLOQIY QARASHLAR TAHLILI

Xurramova Sabrina

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti 1- bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Mamatqulov Eldor Safarovich,

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti o‘qituvchisi, fal.f.f.d (PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Husayn Voiz Koshifiyning «Futuvvatnomayi sultoni» asarida ilgari surilgan axloqiy va ma’naviy qarashlar tahlil qilinadi. Muallif asardagi futuvvat (javonmardlik) g‘oyalarini tahlil qilar ekan, ularning inson komilligidagi o‘rni va ijtimoiy hayotdagi ahamiyatini yoritib beradi. Tadqiqotda halollik, saxiylik, nafsni jilovlash va ustoz- shogird munosabatlari kabi axloqiy mezonlar tasavvufiy va falsafiy jihatdan o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: *Husayn Voiz Koshifiy, «Futuvvatnomayi sultoni», komil inson, futuvvat odobi, tasavvufiy axloq, ma’naviy qadriyatlar, Sharq odobnomasi.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются этические и духовные взгляды, выдвинутые в произведении Хусейна Ваиза Кашифи «Футувватномаи султони». Автор, анализируя идеи футуввата (рыцарства духа) в произведении, освещает их роль в совершенствовании человека и значение в общественной жизни. В исследовании с суфийской и философской точек зрения изучены такие этические критерии, как честность, щедрость, обуздание страстей и отношения между наставником и учеником.

Ключевые слова: *Хусейн Воиз Кошифи, «Футувватномаи султони», совершенный человек, этика футуввата (рыцарства), суфийская этика, духовные ценности, восточный этикет.*

ABSTRACT

This article analyzes the moral and spiritual views presented in Husayn Vaiz Kashifi’s work «Futuvvatnamayi Sultoni.» Examining the ideas of futuvvat (chivalry and nobility), the author highlights their role in human perfection and their significance in social life. The study explores ethical criteria such as honesty, generosity, self-discipline, and mentor-apprentice relationships from both Sufi and philosophical perspectives.

Key words: *Husayn Vaiz Kashifi, «Futuvvatnoma-i Sultani», the perfect man (al-insan al-kamil), ethics of futuwwa, Sufi ethics, spiritual values, Oriental code of conduct.*

KIRISH

“Futuvvatnomayi sultoni”ning o‘ziga xosligi shundaki, unda har bir kasb egasining o‘z axloqiy qoidalari bayon etilgan. Koshifiy “shogirdlik” va “ustozlik” maqomlarini muqaddaslashtiradi. Ustozga ehtirom: Shogird ustozini ma’naviy ota deb bilishi va uning o‘g‘itlariga amal qilishi shart. Kasb siri va halollik: Har bir hunarmand o‘z ishini mukammal bajarishi, tarozidan urmasligi va mijozga nisbatan adolatli bo‘lishi lozim. Futuvvatnoma asari, o‘zining tarixiy konteksti va yaratilish jarayoni bilan alohida ahamiyatga ega. Ushbu asar, o‘z vaqtida yashagan muallifning dunyoqarashi va ijtimoiy sharoitlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Futuvvatnoma, asosan, 15-asrning oxirlarida, 16-asrning boshlarida, o‘zbek adabiyotining rivojlanish davrida yaratilgan. Bu davr, o‘zbek xalqi tarixida muhim o‘zgarishlar, madaniy va ijtimoiy rivojlanishlar bilan ajralib turadi. Asar, o‘zida axloqiy va ma’naviy tarbiya masalalarini ko‘tarib chiqadi, bu esa uning zamondoshlarida katta e’tibor qozongan.

Futuvvatnoma asarining muallifi, tarixiy manbalarda ko‘rsatilishicha, Abu Bakr Muhammad ibn Ali ibn Husayn al-Nasafi hisoblanadi. U, o‘zining ilmiy va adabiy faoliyati davomida ko‘plab asarlar yozgan, lekin Futuvvatnoma uning eng mashhur va keng tarqalgan asarlaridan biridir. Muallif, o‘z zamonining diniy va falsafiy qarashlarini o‘z ichiga olgan holda, ijtimoiy axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga intilgan. Bu asar, o‘z ichiga jamiyatdagi har bir inson uchun muhim bo‘lgan masalalarni kiritgan, shuningdek, o‘z vaqtida mavjud bo‘lgan ijtimoiy muammolarni hal qilishda ko‘maklashish maqsadida yozilgan. Futuvvatnoma, o‘zining o‘ziga xos uslubi va ifodasi bilan ajralib turadi. Muallif, o‘z fikrlarini sodda va tushunarli tarzda bayon etgan, bu esa asarning keng o‘quvchilar orasida tarqalishiga yordam bergan. Asarda keltirilgan o‘g‘itlar va tavsiyalar, o‘z vaqtida nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo‘lgan. Shu bilan birga, bu asar, o‘z zamonida yashagan insonlar uchun axloqiy me’yorlarni belgilab beruvchi manba bo‘lib xizmat qilgan. Futuvvatnoma, o‘zining tarixi va muallifi bilan birga, o‘zbek adabiyotining rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Uning mazmuni va ahamiyati, nafaqat o‘z zamonida, balki keyingi avlodlar uchun ham ahamiyatini yo‘qotmagan.

MATERIAL VA METODLAR

Ushbu asar, insonning ma’naviy o‘sishi va axloqiy jihatdan yetuk bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan asosiy tamoyillarni o‘z ichiga olgan holda, bugungi kunda ham dolzarb ahamiyatga ega. Futuvvatnoma asari, o‘zining yaratilish tarixi va tarixiy konteksti bilan alohida e’tiborni talab qiladi. Ushbu asar, o‘z davrida, ya’ni XV asrda, o‘zining zamonaviylik va axloqiy qadriyatlarni o‘z ichiga olganligi bilan ajralib turadi. Muallifi, mashhur mutafakkir va yozuvchi, o‘z asarida insonning ichki olamiga va ma’naviyatiga katta ahamiyat berib, axloqiy qadriyatlarni yuksaltirishga intilgan. .

Futuvvatnoma, shuningdek, o'sha davrning ijtimoiy-siyosiy muhitini ham aks ettiradi, bu esa asarning tarixi bilan bevosita bog'liqdir.

Muallif, o'z asari orqali, nafaqat o'z zamonasidagi muammolarni ko'tarib, balki kelajak avlodlarga ham muhim saboqlarni yetkazishga harakat qilgan. Ushbu asar, nafaqat o'zining badiiy jihatlari bilan, balki axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni ifodalashdagi yuksak mahorati bilan ham tanilgan. Futuvvatnoma, o'zining zamonaviyligi va ahamiyati bilan bugungi kunda ham o'rganish va tahlil qilishga muhtoj asar sifatida qadrli hisoblanadi. Futuvvatnoma asari XV asrda yozilgan bo'lib, o'z zamonida muhim axloqiy va ma'naviy masalalarni yoritgan. Muallifi Nizomiddin Muhammad, o'zining hayoti davomida turli ilmiy va adabiy faoliyatlar bilan shug'ullangan. Asarning yaratilishi davri, o'sha paytdagi ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, u o'zida o'sha davrning qadriyatlari va an'analari aks ettirilgan. Bu asar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Futuvvatning mazhari (mohiyati) va uning odobi haqida. Bilgilkim, kimdagi futuvvat sifatleri namoyon bo'lsa, uni "fatiy" deydilar va fatiyning asl lug'aviy ma'nosi yoshlik demakdir. Bu so'z yosh yigitga nisbatan ishlatiladi. Bas, shunday ekan, fatiy so'zining yosh yigitga nisbat berilishi haqiqatdir, bundan boshqasi esa majoz, ya'ni ko'chma ma'nodadir. Majoziy ma'noda insoniy fazilatlar nuqtai nazaridan kamolot chegarasini zabt etgan odamga nisbatan qo'llaydilar. Va majoz deyilishiga sabab shuki, modomiki solih (hali) nafs havasi tuzog'ida tabiiy ehtiyojlar bandida ekan, u go'yo go'dakka o'xshaydi, nafs martabasidan taraqqiy etib, dil maqomiga yetishsa, balog'at ostonasidagi yosh o'spirin qabilida bo'ladi. Yosh yigitda esa qon qaynoq, badan quvvati (jismoniy quvvat) yetarli bo'lganidek, javonmardlarda ham insoniy kamolot (bilan birga) ma'naviy quvvatlar mavjuddir va ushbu martabadagi fatiyni "fatiy" deydilar...Javonmardlikning nihoyati yaxshilik yo'lida jondan kechishga tayyor turish, fidoiy qalb egasi bo'lishdir. Xusrav Dehlaviy yozadilar: Oltin-kumush hadya etuvchi mardlar ko'p, Jonni fido etuvchilar marddir, mard! Agar haq gapni aytadigan bo'lsak, javonmardlikning butun mohiyati quyidagi ikki sifatda mujassamdir: biri - do'stlarga naf etkazish, ya'ni saxovat, ikkinchisi - do'stlarni dushman zararidan himoya qilish, ya'ni shijoat... Agar futuvvatning ruknlari (ustunlari) nechta deb so'rasalar, o'n ikkita deb ayt: oltita zohiriy va oltita botiniy rukn bor. Futuvvatning zohiriy ruknlari quyidagilar: Birinchisi - g'iybat, yolg'on va bo'hton va behuda so'zlardan tilni tiyish. Zerokim, tilidan xalqqa ozor yetmaydigan odamgina futuvvatga da'vo qila oladi. Ikkinchisi - nojo'ya, l nomaqbul so'zlar, bo'hton, g'iybatdan quloqni berkitish. Uchinchisi - ko'rish nojoiz hisoblangan

¹ 8. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – T.: "O'zbekiston", 1995. – 269 b.

narsalardan ko‘zni yumish. To‘rtinchisi - harom narsalardan, xalq ozoridan qo‘lni tortish. Beshinchisi - borish man qilingan noshoista joylardan oyoqni tortish. Haqorat va gunohga sabab bo‘ladigan, g‘ammozlik, gap tashish va ziyon-zahmat, ozorga yetaklaydigan ishlarga qadam qo‘ymaslik. Oltinchisi - harom ovqatlardan og‘izni, zinodan a‘zoni berkitish. Zino - futuvvat ahdini buzish, haromxo‘rlik esa futuvvat rishtasini uzishdir. Futuvvatning botiniy ruknlari quyidagilar: Birinchisi - saxovat, ya‘ni tilamasdan burun o‘z mahallida bag‘ishlamoq, oqibatini o‘ylamaslik, layoqatu qobiliyatni andisha qilmaslik. Ikkinchisi - tavoze, ya‘ni boshqalarni o‘zidan afzal bilmoq, barchaga kamtar, xoksor munosabatda bo‘lish. Uchinchisi - qanoat... Odamlar boshiga tushadigan azob- iztiroblar, falokatlar ortiqcha narsalarga ega bo‘lish hirsidandir, chunonchi Mavlono Rumi deganlar: Agar futuvvat ahlining xislatlari nechta, deb so‘rasalar, o‘nta deb aytin: birinchisi - haq subhonallohu taologa sidqi dildan ibodat qilish, ikkinchisi - xalq bilan muomalada insof-adolat ko‘rsatish, uchinchisi - o‘z nafsiga qahr qilish, to‘rtinchisi - ulug‘larga hurmat, beshinchisi - kichiklarga shafqat ko‘rsatish, oltinchisi - do‘stlardan nasihatni ayamalik va ular maslahatiga quloq solish, yettinchisi - ulamolarga tavoze‘li bo‘lish, sakkizinchisi - hikmat ahli bilan muloyim muomala qilish, to‘qqizinchisi - dushmanlarga saxovat ko‘rsatish, o‘ninchisi - johillar oldida sukut saqlash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Agar futuvvatni nima bilan qiyoslasa bo‘ladi, deb so‘rasalar, tok daraxti bilan deb javob ber... Futuvvat bilan daraxt orasida qanday o‘xshashlik bor, deb so‘rasalar, degilkim, daraxtda tana, po‘stloq, ildiz, shoxu barg va gulu meva bo‘lganiday, futuvvatning ham tanasi, ildizi, po‘stlog‘i, shoxi va gulu mevasi bor. Agar bularning har biri nimadan iborat deb so‘rasalar, javob berib aytkim, futuvvat daraxtining ildizi, ya‘ni unga quvvat berib yashnatadigan, gul va meva keltiradigan asl manba - pok muhabbatdir... Ushbu daraxtning tanasi - tavoze, shoxlari - sabru toqat, yaproqlari - parhez, po‘stlog‘i - odob va hayo, gullari xushfe‘llik va marhamat, mevasi - karam bilan saxovatdir. Bilgilkim, tasavvuf tariqat maqomotidan biridir. Va bu nomning (ya‘ni, «tasavvuf» so‘zining) eski yoki yangiligi, kelib chiqishi haqida (olimlar orasida) ixtilof bor. Ba‘zilar bu so‘z islom paydo bo‘lgandan keyin kelib chiqqan deydi... Ammo ma‘lum bo‘lishicha, «tasavvuf» so‘zi islomdan oldingi zamonda ham bo‘lgan ekan. «Unsul sufiya» kitobida birinchi bo‘lib «sufiy» degan nomni olgan odam Odamoto farzandlaridan biri - Shish edi deb naql qilinadi. Uning liboslari yashil sufdan (suf - jun mato) ekan va Shishdan keyin jun matodan kiyim kiyib yuruvchilarni «sufiy» deydi bo‘ldilar. O‘zini shu toifaga mansub deb biladiganlarni tasavvuf ahli, deb yuritadilar. Bas, sohib kamol sufiylar ahvoliga talabgor bo‘lib, astoydil intilganlarni mutasufiya deydi bo‘ldilar. Agar tasavvuf

nimadir, deb so‘rasalar, aytingki, bu savolga berilgan javoblar bir qancha. Birinchidan, tasavvufni taxliya, ya’ni xoli bo‘lmoq, qalbni bo‘shatmoq va yaxshi, maqtalgan axloqdir, deydilar. Ikkinchidan, tasavvufni tasfiya, ya’ni ruhni ag‘yor begonadan tozalashdir, deb aytadilar.

Uchinchidan, tasavvuf xuzu’, ya’ni nafsni jilovlash, xoksorlik va jonsiporlik namunasini ko‘rsatishdir deydilar. To‘rtinchidan, tasavvuf da‘voni tark etish va ma’nolarni xalqdan yashirishdir deguvchilar bor. Ya’ni, kishi to da‘vodan voz kechmasa, ma’noga etmas va to o‘z ma’nolarini yashirin tutmasa, tasavvufdan bahra topmaydi. Beshinchidan, tasavvufni (yana) ibodat husniga ishorat, deb ta’riflaydilar. Oltinchidan, tasavvuf nafsni xor tutish va amrni aziz tutishdir deydilar. Ettinchidan, tasavvuf barcha adabdir va kimki faqr (zohidlik) odobidan biriga o‘zini vabasta etmasa, tasavvufdan faqat nomigagina biladi, xolos deydilar. (Ushbu ta’riflarning barchasi tasavvuf uchun xosdir). Agar o‘zlariga tasavvuf nomini olgan mazkur toifa necha guruhga bo‘linadi, deb so‘rasalar, uch guruhga deb ayt: birinchisi - mustasuf. U qo‘ldan-qo‘lga o‘tib yuradigan va mansab-joh vosita bo‘lgan mol-dunyo uchun o‘zini darveshlarga o‘xshatib yuradigan kishidir va uning hech bir martabasi yo‘q, bundaylar to‘g‘risida yaxshi demishlar:

Sidqu safo yo‘lini yormay dag‘dag‘a buncha, Sufiyu shayx nomini sotib valvala buncha! Ikkinchisi -mutassuf. Bu maqsadning ilk manziligacha yetgan odamdir. Uchinchisi -sufiy. U o‘zidan foni bo‘lib, Haqqa boqiy bo‘lgan, ya’ni o‘zidan kechib, Haqqa yetgan odamdir... Sufiylar uch daraja - guruhga bo‘linadilar, ya’ni: muoshirlar, mutarasmlar va muhaqqiqlar. Muoshirlar (suhbatdoshlar, sheriklar) tasavvuf ahlining muxlislari va do‘stlaridirlar. Ular (shu muxlislikdan) savob umidvordirlar... Ammo mutarasmlar darveshlarning rasmu odati, suratlariga ergashadilar va zohirda darveshlarning so‘zlari, ahvoliga taqlid qiladilar. Ularning shiori: agar yaxshi bo‘lsak, bizni darveshlar qatoriga qo‘shsinlar va agar yomon bo‘lsak darveshlarga bizni bag‘ishlasinlar (ya’ni, darveshlar tufayli mag‘firat nuri nasib etsin). Bu guruhning darveshlar fayzi ta’sirida nasiba topishi ehtimoldan xoli emas. Ammo muhaqqiqlar suf (jun kiyim) kiyib yuruvchi shunday bir jamoadirlarkim, doim safoga intiladilar; nafsni jabru jafo iskanjasiga olib, dunyo molini tark etadilar va ezgulik yo‘lida suluk bilan shug‘ullanadilar. Bilgilkim, tasavvuf tariqat maqomotidan biridir. Va bu nomning (ya’ni, «tasavvuf» so‘zining) eski yoki yangiligi, kelib chiqishi haqida (olimlar orasida) ixtilof bor. Ba’zilar bu so‘z islom paydo bo‘lgandan keyin kelib chiqqan deydilar... Ammo ma’lum bo‘lishicha, «tasavvuf» so‘zi islomdan oldingi zamonda ham bo‘lgan ekan. «Unsul sufiya» kitobida birinchi bo‘lib «sufiy» degan nomni olgan odam Odamoto farzandlaridan biri - Shish edi deb naql qilinadi. Uning liboslari yashil sufdan (suf - jun mato) ekan va Shishdan keyin jun matodan kiyim

kiyib yuruvchilarni «sufiy» deydigan bo‘ldilar. O‘zini shu toifaga mansub deb biladiganlarni tasavvuf ahli, deb yuritadilar. Bas, sohib kamol sufiylar ahvoliga talabgor bo‘lib, astoydil intilganlarni mutasufiya deydigan bo‘ldilar. Agar tasavvuf nimadir, deb so‘rasalar, aytingki, bu savolga berilgan javoblar bir qancha. Birinchidan, tasavvufni taxliya, ya‘ni xoli bo‘lmoq, qalbni bo‘shatmoq va yaxshi, maqtalgan axloqdir, deydilar. Ikkinchidan, tasavvufni tasfiya, ya‘ni ruhni ag‘yor - begonadan tozalashdir, deb aytadilar. Uchinchidan, tasavvuf xuzu‘, ya‘ni nafsni jilovlash, xoksorlik va jonsiporlik namunasini ko‘rsatishdir deydilar. To‘rtinchidan, tasavvuf da‘voni tark etish va ma‘nolarni xalqdan yashirishdir deguvchilar bor. Ya‘ni, kishi to da‘vodan voz kechmasa, ma‘noga etmas va to o‘z ma‘nolarini yashirin tutmasa, tasavvufdan bahra topmaydi. Uchinchisi -sufiy. U o‘zidan foniy bo‘lib, Haqqa boqiy bo‘lgan, ya‘ni o‘zidan kechib, Haqqa etgan odamdirdir... Sufiylar uch daraja -guruhga bo‘linadilar, ya‘ni: muoshirlar, mutarasmlar va muhaqqiqlar. Muoshirlar (suhbatdoshlar, sheriklar) tasavvuf ahlining muxlislari va do‘stlaridirlar. Ular (shu muxlislikdan) savob umidvordirlar... Ammo mutarasmlar darveshlarning rasmi odati, suratlariga ergashadilar va zohirda darveshlarning so‘zlari, ahvoliga taqlid qiladilar. Ularning shiori: agar yaxshi bo‘lsak, bizni darveshlar qatoriga qo‘shsinlar va agar yomon bo‘lsak darveshlarga bizni bag‘ishlasinlar (ya‘ni, darveshlar tufayli mag‘firat nuri nasib etsin). Bu guruhning darveshlar fayzi ta‘sirida nasiba topishi ehtimoldan xoli emas.. Ammo muhaqqiqlar suf (jun kiyim) kiyib yuruvchi shunday bir jamoadirlarkim, doim safoga intiladilar; nafsni jabru jafu iskanjasiga olib, dunyo molini tark etadilar va ezgulik yo‘lida suluk bilan shug‘ullanadilar... Futuhat» yoki «Tariqat» odoblariga oid bo‘lib, belbog‘ bog‘lash marosimining ramziy ma‘nolari haqida. Agar shayx va ahd otasi majlisda nega hozir bo‘ladilar, deb so‘rasalar, ayttingki, shayx qozi o‘rnida va ahd otasi vakil o‘rnidadir. Agar tariqat birodarlaridan nega kamida ikki kishi bo‘lishi kerak, deb so‘rasalar, aytilki, ular farzandning iqroriga va ahdiga ikki guvohdirlar. Chunki guvoh ikkitadan kam bo‘lmasligi kerak. Agar majlisga keltirilgan tuz bilan suvning ma‘nosi nima, deb so‘rasalar, aytilki, bu tariqat ahli suv singari sofdil va ravshan idrokli bo‘lishi va tuz haqini rioya qilishlariga ishoradir, ya‘ni suv va tuz misoli hamma yerga yo‘llari ochiq bo‘lsin. Besh pilikli chiroqning ma‘nosi nima, deb so‘rasalar, bu ko‘ngil firoqini muhabbat ila yoqishga ishoradir, deb aytil, toki vujud olami undan yodu olsun. Agar bel bog‘lash vaqtida nega farzandni o‘ng tomonga o‘tkazadilar, deb so‘rasalar, uni rostlikka odat qildirish uchun shunday qiladilar deb aytil va u belini o‘yin-havas uchun emas, balki chindan ham fidoiylik yo‘lida bog‘laganini anglasin. Agar nega chap qo‘lda ham tutib turadilar va bu nimaga ishora, deb so‘rasalar, aytil: bu shunga ishoraki, farzand nimaki qilsa, yurakdan qilsin, zero yurak chap tomondadir.

Agar ustozning belbog‘dan uch qadam uzoqlashgani nimani bildiradi, deb so‘rasalar, ayttilki, bu bir qadam nafs ustiga, bir qadam shaytoni lain ustiga va bir qadam boyluk ustiga qo‘yilgan qadamlardir. Bu uchchalasini oyoq ostiga olib, bosib mag‘lub etmagan kishi qo‘lini belbog‘ga tekkizishga haqli emas. Agar farzand qulog‘iga aytiladigan so‘zlar qaysidir, deb so‘rasalar, javob berib aytki, bu uchta so‘zdir - pir ham, ustoz ham uchta so‘zni aytadilar, ammo ustoz aytadigan so‘zlar bulardir: xizmatga tayyor tur, hurmat bilan o‘tir va himmat bilan gapir! Agar ustozning shogird belini bog‘layotganda uning qulog‘iga aytadigan so‘zlari nechta, deb so‘rasalar, o‘n ikkita deb ayt: do‘stlarga mehribonlik, dushmanlardan hazar qilish, odil bo‘lish, hasadni ko‘ngildan chiqarish, futuvvat shart- sharoitini bilish va unga amal qilish, javonmard bo‘lish, pirga murid tushish, muridga pir bo‘lish, balandga pastlik va pastga balandlik... Futuvvatnoma va boshqa adabiy asarlar orqali, axloqiy qadriyatlar, kelajak avlodlarga yetkazilib, ularning dunyoqarashi va axloqiy me‘yorlarini shakllantirishda o‘z o‘rnini topadi. Shu bilan birga, o‘zbek adabiyotidagi axloqiy qarashlar, millatning o‘ziga xosligini va madaniy merosini ifodalaydi, bu esa xalqni birlashtiruvchi kuch sifatida xizmat qiladi. O‘zbek adabiyotida axloqiy qarashlar, asosan, xalqning qadriyatlari va an‘analari bilan bog‘liq holda rivojlanadi. Ushbu qarashlarning o‘zida, insoniylik, adolat va xushmuomalalik kabi tushunchalar mujassam. Futuvvatnoma kabi asarlar, axloqiy me‘yorlarni belgilab berish bilan birga, o‘zbek millatining tarixiy va madaniy kontekstida axloqiy o‘zgarishlarni aks ettiradi. Shu tarzda, axloqiy qarashlar, milliy identitetni mustahkamlovchi muhim unsur sifatida xizmat qiladi.

XULOSA.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, Husayn Voiz Koshifiyning “Futuvvatnomayi sultoniy” asari shunchaki tarixiy manba emas, balki asrlar osha o‘z qiymatini yo‘qotmagan mukammal ma’naviy-axloqiy dasturdir. Muallif futuvvat tushunchasini faqatgina botirlik yoki guruhbozlik doirasida emas, balki inson qalbini poklash va komillikka erishish yo‘li sifatida talqin etadi. Tahlillarimiz shuni ko‘rsatadiki, asardagi axloqiy qarashlarning o‘zagi - nafsni jilovlash, va’daga vafo, kamtarlik va o‘zgalar manfaatini o‘z manfaatidan ustun qo‘yish kabi olijanob sifatlarga borib taqaladi. Koshifiy ilgari surgan „zohirni botinga muvofiq qilish“ g‘oyasi bugungi kunda ham jamiyatda samimiyat va ishonch muhitini qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqola davomida ko‘rib chiqilgan futuvvat odoblari shaxsning nafaqat jamiyatda, balki kasbiy faoliyatida ham ma’naviy mas’uliyatni his qilishi uchun poydevor bo‘la oladi. Binobarin, ushbu asarda tarannum etilgan axloqiy mezonlarni zamonaviy tarbiya tizimiga integratsiya qilish, yosh avlodda yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirishda beqiyos manba bo‘lib xizmat qiladi. Zero,

Koshifiy aytganidek, haqiqiy yigitlik - bu kuch bilan emas, balki keng fe'l, kechirimlilik va xizmat bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Murodov, A. O'zbek adabiyoti va axloqiy qarashlar. – Toshkent, 2020.
2. Karimov, S. Futuvvatnoma: tarix va ahamiyat. – Toshkent, 2019.
3. Abdurahmonov, T. Axloqiy tushunchalar va ularning zamonaviy yondashuvlari. – Toshkent, 2021.
4. Xudoyberganova, D. O'zbek adabiyotida axloqiy qadriyatlar. – Toshkent, 2022.
5. Rasulov, F. Futuvvatnoma va uning axloqiy merosi. – Toshkent, 2023.
6. Sharipov, R. Axloqiy qarashlar: tarixiy va zamonaviy nuqtai nazar. – Toshkent, 2021.
7. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
8. Karimov, I. A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1995. – 269 b.